O CTITORIE DE SUFLET - BISERICA SFÂNTA SOFIA DIN FLOREASCA*

Dan FALCAN

Pe malul de răsărit al lacului Floreasca se înalţă, nu departe de fosta fabrică Ford, încadrată de locuinţe tipice de mahala bucureşteană dar şi de noile imobile ale îmbogăţiţilor de după Revoluţie, o mică bijuterie arhitectonică ecleziastică: biserica Sfânta Sofia.

Este un monument reprezentativ pentru un anumit gen de lăcaşuri de cult propriu acestei epoci, respectiv cea brâncovenească. Restaurată ulterior la cumpăna deceniilor trei şi patru ale veacului trecut de către arhitectul Paul Smărăndescu şi refăcută din nou în ultimii douăzeci de ani prin grija şi osârdia preotului paroh Eugen Boboescu, un adevărat părinte al oamenilor şi locurilor pe care le păstoreşte. Ctitoria pare a renaşte de fiecare dată din bunăvoinţa graţiei divine şi din credinţa oamenilor.

Povestea bisericii este veche şi ca atare plină de necunoscute. Vitregiile vremilor uneori, nepăsarea oamenilor alteori, au făcut ca acest lăcaş să nu aibă o soartă liniară, cunoscută şi deci uşor de povestit. Să încercăm a descâlci puţin istoria locurilor şi a oamenilor, a ctitorilor, a celor ce au fost şi a celor ce astăzi grijesc de bunăstarea sufletească şi materială a enoriaşilor şi a lăcaşului.

Bucureştii ca oraş îşi are originea la sfârşitul veacului al XIV-lea în zona Curţii Vechi Domneşti, acolo unde exista în acea perioadă o fortificaţie în suprafaţă de 160 m², menită să străjuiască cele două drumuri comerciale care se întretăiau aici. Primul care lega Bizanţul şi peninsula Balcanică de Marea Baltică trecând prin Ţara Românească şi

---

* *Se cuvin aduse cele mai alese mulţumiri doamnei Sanda Tătărăscu-Negropontes şi domnilor Eugen şi Valentin Boboescu, fără de ale căror sfaturi şi informaţii, acest studiu nu ar fi existat.*

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Transilvania, cel de al doilea care unea Bălţile Brăilei, mari producătoare de peşte, de mânăstirile cărora le erau închinate din Oltenia: Strehaia, Cozia, Tismana, etc. Treptat-treptat în jurul Curţii, centru politic şi administrativ, atestat ca reşedinţă domnească la 1465 se coagulează oraşul comercial şi economic păstrat în memoria noastră de numele unor uliţe, ulterior străzi precum: Şelari, Blănari, Gabroveni, Lipscani, etc.

Bucureştii s-au dezvoltat lent, mai cu seamă spre nord- zona lacurilor- înglobând în devenirea lor, comunităţile rurale pe care le atingeau: Pantelimon, Fundeni, Colentina, Floreasca, sunt doar câteva dintre satele a căror amintire ne-a rămas imortalizată în denumirile actualelor cartiere ale capitalei.

Zona Floreasca pare a fi fost locuită cel puţin în ultima mie de ani, mărturie stând descoperirile făcute chiar în perimetrul lăcaşului de care ne ocupăm. Aici s-au găsit monede bizantine provenind de la împăraţii Alexios I (1081-1118) şi Ioan al II-lea Comnenul (1118-1143).

De altfel, apropierea râului Colentina şi a lacurilor Floreasca şi Tei creau premisele unei locuiri permanente, atestate documentar cel puţin din veacul al XVI-lea. Atunci apare menţionată moşia „Floreşti de pe Colentina" ca aparţinând lui Radu Captariu postelnicul şi fiilor săi Nedelco şi Stroe. În timpul lui Mihai Viteazul (1593-1601), vornicul Cernica, ctitorul mânăstirii ce-i portă numele, cumpără de la Nedelco şi Stroe, moşia Floreşti de pe Colentina cu suma de 30.000 de aspri, preţ bun pentru acele vremuri şi care atestă valoarea pământului achiziţionat.

Soarta ulterioară a moşiei poate fi doar presupusă. Se pare că o parte a fost şi a rămas închinată mânăstirii Cernica în timp ce o altă parte a fost vândută în 1667 de nepotul vornicului Cernica lui Şerban Cantacuzino, viitorul domn al Ţării Româneşti (1678 – 1688). Este posibil ca în zonă să fi avut stăpâniri şi Ancuţa Cantacuzino, sora mai vârstnică a lui Şerban sau eventual să fi primit ca zestre moşia achiziţionată de fratele ei cu ocazia căsătoriei cu vistiernicului Stoian Florescu.

De aici încolo lucrurile par să se limpezească în privinţa proprietarilor moşiei, rămânând însă neclare în ceea ce-i priveşte pe adevăraţii ctitori ai bisericii Floreasca. Mai probabilă pare ipoteza că este vorba de ridicarea unui edificiu religios la începutul veacului al XVIII-lea, refăcut ulterior spre sfârşitul aceluiaşi secol.

Dar să vedem cine şi când ar fi putut purcede la înălţarea sfântului lăcaş?

Fiul Ancuţei Cantacuzino, Istratie Florescu se căsătoreşte cu Voichiţa Poenaru, în urma mariajului rezultând o singură fiică, botezată tot Ancuţa şi măritată la rândul ei în 1717 cu Antonache Kalliarhi – Florescu. Antonache, mare ban al Craiovei la 1742 şi mort în 1748 preia de fapt numele soţiei sale, fiind pomenit în documente mai cu seamă ca Antonache Florescu, urmaşii săi în linie masculină păstrând numele românesc şi renunţând la cel grecesc.

De la Antonache, moşia Floreasca trece la fiul său Costache, atestat ca mare paharnic, mare comis şi mare clucer între anii1739 – 1763, probabil decedat cel târziu în 1765. Următorul proprietar al moşiei va fi marele vornic Ioniţă Florescu (1740 – 1801), fiul lui Costache, căsătorit cu Anica Ghica, stinsă din viaţă undeva în preajma revoluţiei de la 1848, aproape centenară.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Acestei Anica Florescu dacă nu cumva Voichiţei Poenaru, căsătorită Florescu, deci în orice caz unui personaj feminin îi datorează satul şi, ulterior cartierul bucureştean numele de Floreasca.

Este cert că după 1850, marea moşie a „Grădiştii Floreştilor" ce se întindea odinioară până la Grădina Icoanei se destramă prin parcelări şi vânzări succesive. Partea de teren care face obiectul studiul nostru şi care astăzi este delimitată de străzile Rachmaninov, Ceaikovski şi Calea Floreasca a intrat în posesia familiei Negropontes.

Aici a construit Georges Negropontes un hiprodom pe care ulterior l-a demolat în anii '30 pe măsură ce oraşul se dezvolta spre nord. Terenul a fost parcelat şi vândut cetăţenilor bucureşteni, continuându-se în mod firesc procesul de lotizare şi vânzare ce avusese loc după primul război mondial pe suprafaţa mărginită de şoseaua Ştefan cel Mare, strada Barbu Văcărescu şi Calea Floreasca, mai simplu spus, între velodromul Dinamo şi hipodromul Floreasca.

O parte a terenurilor Georges Negropontes a păstrat-o pentru el şi familia sa, construind în 1940 o vilă devenită ulterior după acapararea puterii de către comunişti Casa Sindicatelor.

Doamna Sanda Tătărăscu – Negropontes îşi aminteşte perfect că socrul domniei sale a înălţat această casă în pofida sfaturilor unor prieteni care-l avertizau asupra riscurilor la care se expunea dată fiind situaţia incertă ce se profila după terminarea războiului.

Din nefericire istoria le-a dat dreptate într-un mod de-a dreptul tragic. Familia Negropontes care contribuise atât de mult la refacerea bisericii în anii 1926-1936 va fi greu lovită de furia comunistă. Georges Negropontes moare în 1945, un an mai târziu încetând din viaţă şi cumnata sa Theresa Scanavy. Soţia lui Georges, Charicleea, născută Scanavy îi va supravieţui până în 1981, fiind îngropată alături de soţul şi sora ei în curtea bisericii Sfânta Sofia, ce a devenit astfel un fel de necropolă a familiei Negropontes.

Dintre cei patru copii ai lui Georges şi ai Charicleii: Ulysse, soţul Sandei Tătărescu (fiica primului ministru liberal Gheorghe Tătărescu), Sofia-Thereza, John (Vania) căsătorit cu Ioana Boxhall (fiica prinţesei Stirbey şi a inginerului englez Boxhall, deci nepoata lui Barbu Stirbey şi a soţiei sale Nadia) şi Teddy, soarta cea mai dramatică i-a fost rezervată ultimului. Arestat fără nici o vină în 1947, Teddy Negropontes va supravieţui condiţiilor îngrozitoare din lagărele sovietice fiind eliberat de abia în 1955. Va rămâne însă marcat tot restul vieţii de experienţele traumatizante prin care trecuse. Doamna Sanda Tătărescu-Negropontes, cea care unea două nume care făcuseră istorie în România va fi arestată şi închisă. Fetiţa cu părul bălai care-şi petrecuse copilăria alături de viitoarea regină a Angliei, Elisabeta a II-a, va fi aruncată într-o celulă cu deţinute de drept comun, dintre care una îşi omorâse mama şi-i mâncase la propriu ficaţii, iar alta îşi ucisese cu sânge rece propriul copil.

Expropiaţi, naţionalizaţi, alungaţi din case, cei rămaşi în ţară din familia Negropontes vor cunoaşte toate binefacerile raiului comunist: închisoarea, persecuţiile, marginalizarea. După Revoluţie locul acestora va fi luat de reaua-credinţă şi indiferenţa celor care ar fi trebuit să facă dreptate sau măcar să aplice pur şi simplu legea. Nici

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

astăzi, la 14 ani de la evenimentele din decembrie 1989, D-na Tătărescu nu a reintrat în posesia casei şi a grădinii pe care socrul domniei sale le-a ridicat în 1940.

Revenind la situaţia proprietăţii Negropontes trebuie amintit faptul că Georges, mare iubitor de cai, a rezervat o parte a terenului pentru nou înfiinţată SNIC (Societatea Naţională pentru Îmbunătăţirea rasei Cailor), instituţie care s-a ocupat de creşterea cailor de trap, ulterior şi de galop.

Este interesant de remarcat că o serie de străzi din zonă păstrează amintirea fostei proprietăţi şi a foştilor proprietari: Grădiştea Floreştilor, Banul Antonache, Radu Captariu, Băneasa Ancuţa, etc. În această ordine de idei considerăm un minim act de reparaţie morală acordarea numelui lui Georges Negropontes uneia dintre străzile cartierului Floreasca, eventual chiar aceleia care mărgineşte în partea de miazăzi terenul pe care se află Biserica Floreasca şi casa parohială, ambele ridicate prin grija lui Georges. De altfel nu întâmplător lăcaşul de care ne ocupăm poartă hramul Sfintei Sofia, aceasta fiind numele mamei lui Georges Negropontes, preşedintele Consiliului de Administraţie al Societăţii SNIC cu sediul în Calea Floreasca (fostă căpitan aviator Romeo Popescu), nr. 128.

Dacă am zăbovit mai mult asupra personalităţii lui Georges Negropontes şi a poveştii familiei sale am făcut-o deoarece iniţiativei sale îi datorăm nu numai restaurarea bisericii Floreasca, dar legat de acest eveniment şi începutul unor cercetări mai serioase privind originea şi stilul respectivului lăcaş de cult.

Însărcinat cu restaurarea edificiului aflat într-o avansată stare de ruină, este arhitectul Paul Smărăndescu, cel care îndeplinise şi funcţia de arhitect-diriginte al hipodromului Floreasca, deci se bucura de încrederea şi aprecierea comanditarului, cunoscând în plus şi foarte bine zona. Prin strădania lui Georges Negropontes, preşedintele Consiliului de Administraţie şi a d-lui Caramiciu de la SNIC, s-au strâns banii necesari operaţiunilor de restaurare, o mare parte din suma totală de peste un milion de lei fiind donată de către doamna Elena Grigorescu, sora lui Georges şi văduva generalului Eremia Grigorescu, eroul din primul război mondial.

Dar iată cum se înfăţişa privitorului biserica Floreasca în 1926, înainte de restaurare: „Zeci de ani de-a rândul, pe un maidan plin de bălării crescute în voia lor ajungând în lunile de toamnă mai înalte decât omul, cu uluci rupte şi putrede rărite de către mahalagii pentru trebuinţele gospodăriilor lor, trecătorul străin mahalalei, căutându-şi drumul spre iazurile dela nordul Bucureştilor, putea afla îngropată în ierburi de toate soiurile, o ruină de veche bisericuţă cu ziduri puţin ridicate deasupra bălăriilor, acoperită de altfel cu alte ierburi crescute pe muchiile lor, căci de acoperiş nici pomeneală. O turlă răsărită deasupra zidurilor, ridicând spre cer nişte arcade care aminteau de departe cu cele aşa de caracteristice zisului brâncovenesc. Şi turla deasupra fără acoperiş"[1].

Cu hărnicia şi competenţa binecunoscută, Paul Smărăndescu se apucă de treabă solicitând şi obţinând autorizaţia de restaurare de la Comisia Monumentelor Istorice, al cărei preşedinte era Nicolae Iorga. Smărăndescu păstrează tot ceea ce se poate repara

[1] George D. Florescu, "Despre moşia Floreasca Colentina şi biserica ei" în Gazeta Municipală nr. 328 anul VII, 26 iunie 1938, pag.1

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

şi completa, încercând să respecte stilul originar al lăcaşului. Acoperă însă pronaosul cu o calotă turtită pe arcuri în consolă. Naosul rămâne despărţit de pronaos printr-o arcadă largă, trilobată, pe două coloane de cărămidă angajate; această arcadă înlocuieşte dispoziţia obişnuită, cu trei arcuri, care nu s-a putut realiza aici din cauza îngustimii planului. Arhitectul mai păstrează şi chenarul din piatră, sculptat în stil brâncovenesc, al uşii de la intrare, precum şi vechea pictură restaurată în parte de către pictorul Ionel Ioanid.

De altfel personajele zugrăvite de-a dreapta şi de-a stânga uşii de la intrare ne pot oferi, desigur cu aproximaţie, date interesante despre ctitorii acestui lăcaş.

În dreapta sunt reprezentaţi un boier împreună cu soţia lui, având la mijloc un copil. Este posibil să fie vorba de Istrate şi Voichiţa Florescu, în acest caz copilul fiind Ancuţa, unica lor fiică şi viitoarea soţie a lui Antonache Kalliarhi-Florescu. Dacă odrasla zugrăvită între cele două personaje boiereşti este un băiat, atunci probabil să fie vorba de Antonache Florescu însuşi şi soţia sa Ancuţa împreună cu fiul lor Costache.

Personajele din stânga par mai uşor de recunoscut, ele reprezentându-i aproape sigur pe marele vornic Ioniţă Florescu (1740-1801) şi soţia sa Anica, născută Ghica (1750-1848).

Aceste patru portrete ale celor maturi ni-i arată pe ctitorii iniţiali ai acestui edificiu bisericesc ridicat probabil într-o primă fază în primele decenii ale veacului al XVIII-lea şi refăcut înspre sfârşitul aceluiaşi secol.

Revenind la restaurarea începută în iunie 1927 de către arhitectul Paul Smărăndescu, acesta nemaigăsind nici un element de lemnărie sau feronerie execută uşa principală de la intrare din stejar, precum şi ferestrele de fier ale bisericii şi turlei. Tot el realizează streaşina, şarpanta şi învelitoarea încercând să păstreze stilul construcţiilor similare din epoca brâncovenească. Nu reuşeşte însă să termine iconostasul de zid decât în parte, din cauza lipsei de fonduri.

Biserica astfel restaurată va primi în 1935 hramul Sfintei Sofia, revenind la viaţă şi alinând prin prezenţa ei şi a preoţilor care au păstorit-o, neliniştile şi grijile enoriaşilor din parohia Florească.

În 1938 bisericii i se adaugă zidul înconjurător şi clopotniţa.

Vitregiile vremurilor nu puteau să nu afecteze şi lăcaşul Sfânta Sofia astfel încât patruzeci de ani mai târziu, respectiv în 1976, la venirea ca preot-paroh a domnului Eugen Boboescu, starea bisericii necesita din nou urgenţa unor măsuri de restaurare.

Confruntat cu lipsa de interes a autorităţilor- doar 7.000 de lei se aflau în fondul bisericii în 1977 – Eugen Boboescu se apucă imediat de treabă reuşind încă din primul an să demareze proiectul ce viza scoaterea igrasiei şi pregătirea pentru restaurarea picturii.

În 1981 fără nici un fel de autorizaţie, pe risc propriu, părintele Boboescu realizează operaţiunea de subzidire, respectiv de hidroizolaţie a lăcaşului. Cinci ani mai târziu, în 1986, se obţine autorizaţia de la Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste în vederea restaurării picturii. Acestă migăloasă şi dificilă operaţiune este întreprinsă între anii 1986-1993 de către doamna Ceicu Raluca. Se realizează şi o nouă catapeteasmă din

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

stucatură în locul aceleia vechi din zid, proiectarea aparţinându-i lui Dan Broscăuţeanu iar execuţia domnului Doru Grozavu din Constanţa.

Toate aceste îmbunătăţiri au fost efectuate aproape exclusiv graţie eforturilor părintelui Boboescu şi a fiului său, deasemenea preot, -Valentin Boboescu, ajutaţi de credinţa şi mărinimia enoriaşilor.

Astăzi lăcaşul ni se înfăţişează ca o mică bijuterie arhitectonică, edificată în stil brâncovenesc, armonios proporţionată în exterior şi cald primitoare în interior. Legătura cu Dumnezeu se realizează uşor şi datorită intimului confort spiritual pe care îl oferă biserica. Înăuntru, înconjurat de icoane şi odoare sfinte, ascultând predicile însufleţite ale părintelui, simţi instinctiv că eşti mai aproape de Dumnezeu.

Am considerat întotdeauna biserica Sfânta Sofia o ctitorie de suflet deoarece în cele trei veacuri care s-au scurs de la ridicarea ei, graţia divină şi credinţa unor oameni, fie că s-au numit Florescu, Negropontes sau Boboescu, au făcut ca lăcaşul să reînvie mereu, spre bucuria şi îndestularea sufletească a celor care vin să se roage şi să-şi găsească liniştea aici.

Summary

A Heart and Hand Foundatition – the St. Sofia Church, in Floreasca

On the Eastern shore of the Floreasca lake, not far from the former „Ford" factory, among typical Bucharestan outskirts houses but also amidst the new architectural achievments of these who grew rich after the 1989 Revolution, one can see a real jewel of the ecclesiastic Orthodox archtecture – the St. Sofia Church, a monument representative of the Brâncoveanu epoch. The history of the dwelling is full of shades and light, and is blend with the history of the city of Bucharest itself.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro